MÜHF-HAD Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi • Cilt 32, Sayı 1, Haziran 2026, ISSN: 2529-0142, ss. 87-107 • DOI:10.33433/maruhad.1787279

ARAŞTIRMA MAKALESİ
RESEARCH ARTICLE

Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dünyası Şartı

The Turkic World Charter from the Perspective of International Law

Tuğçe İSAYEV

ÖZ

Türk Devletleri Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Andlaşması'nın 3 Ekim 2009'da imzalanması ile kurulmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı'nın üyeleri arasında Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan yer almaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı üye devletlerin ortak manevi bağları üzerinde kurulmuş, üye devletler arasında pek çok konuda iş birliğini sağlamayı hedefleyen bir uluslararası örgüttür. Türk Devletleri Teşkilatı'nın 6 Kasım 2024'te "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" temasıyla düzenlenen Bişkek Zirvesi'nde Türk Dünyası Şartı kabul edilmiştir. Bu çalışmanın amacı Türk Dünyası Şartı'nı uluslararası hukuk açısından ayrıntılı şekilde incelemektir. Bu çalışma ile varılan sonuca göre Türk Dünyası Şartı bağlayıcı bir uluslararası andlaşma değildir ve esasen bir esnek hukuk belgesidir. Ancak bu durum Türk Dünyası Şartı'nın önemini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Türk Dünyası Şartı'nın öneminin anlaşılabilmesi için bu belgenin Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurucu andlaşması olan Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile birlikte incelenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Bişkek Zirvesi, Türk Dünyası Şartı, Nahçıvan Andlaşması, Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Kırklareli, Türkiye, tugceisayev@klu.edu.tr ORCID: 0000-0001-8137-3981.

Sorumlu Yazar/Correspondence Author: Tuğçe İSAYEV

E-posta/E-mail: tugceisayev@klu.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 19 Eylül 2025 **Kabul Tarihi/Accepted:** 2 Ocak 2026

How to cite this article/Atıf için: Tuğçe İsayev, 'Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dünyası Şartı' (2026) 32(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 87-107. DOI: 10.33433/maruhad.1787279.

Bu eser Creative Commons Atıf-Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

ABSTRACT

The Organization of Turkic States was established with the signing of the Nakhchivan Agreement on the Establishment of the Cooperation Council of Turkic Speaking States on October 3, 2009. The members of the Organization of Turkic States are Türkiye, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, and Uzbekistan. The Organization of Turkic States is an international organization founded upon the common spiritual ties of its member states and aims to ensure cooperation in various fields among them. At the Bishkek Summit held on November 6, 2024, under the theme "Empowering the Turkic World: Economic Integration, Sustainable Development, Digital Future, and Security for All", the Turkic World Charter was adopted. The aim of this study is to examine the Turkic World Charter in detail from the perspective of international law. According to the conclusion reached in this study, the Charter of the Turkic World is not a binding international agreement and is essentially a soft law document. However, this does not render the Charter entirely insignificant. To fully understand the importance of the Turkic World Charter, the Charter should be analyzed in conjunction with the founding treaty of the Organization of Turkic States, namely the Nakhchivan Agreement, and the Turkic World Vision 2040 document.

Keywords: Organization of Turkic States, Bishkek Summit, Turkic World Charter, Nakhchivan Agreement, Turkic World Vision 2040 Document.

GİRİŞ

Türk Devletleri Teşkilatı Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Andlaşması'nın (Nahçıvan Andlaşması) 3 Ekim 2009'da Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından imzalanması ile kurulmuştur. Daha sonra Özbekistan da Türk Devletleri Teşkilatı'na üye olmuştur. Türk Devletleri Teşkilatı Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) parçalanmasını takip eden süreçte bağımsız olan Türk Devletleri'nin ortak manevi bağları üzerinde kendileri için bir şemsiye ya da başka bir ifade ile çatı örgüt kurma yönündeki girişimleri sonucu kurulmuştur[1]. Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana karar organı olan Devlet Başkanları Konseyi üye devletlerin devlet başkanlarını bir araya getiren ve düzenli olarak yapılan toplantıları ifade etmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın düzenli olarak gerçekleştirdiği zirve faaliyetleri ve bu zirveler sonrasında yayımlanan bildirileri etkili bir uluslararası örgüt olduğunu ortaya koymaktadır[2].

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana karar organı olan Devlet Başkanları Konseyi 6 Kasım 2024'te Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'te toplanmıştır. Bişkek Zirvesi Türk Devletleri Teşkilatı'nın on birinci zirvesidir. Bu zirvenin teması "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" olarak belirlenmiştir[3]. Bişkek Zirvesi sırasında kabul edilen belgelerden biri de Türk Dünyası Şartı'dır. Bişkek Zirvesi sonucunda

1 Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Andlaşması için bkz. <https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025. Türk Devletleri Teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

2 Türk Devletleri Teşkilatı'nın zirve faaliyetleri ve bu zirveler sonrasında yayımlanan bildiriler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

3 Bişkek Zirvesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

yayımlanan Bişkek Bildirisi'nin dördüncü paragrafında Türk dünyası ideallerini muhafaza etmeyi ve daha da güçlendirmeyi hedefleyen Türk Dünyası Şartı'nın onaylanmasının takdir edildiği ifade edilmektedir[4].

Türk Dünyası Şartı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde amaçlar ve ilkeler, ikinci bölümde Türk eşsizliği ve üçüncü bölümde de kurumsal yapılar ile ilgili açıklamalar getirilmektedir. Genel hatları itibarıyla Türk Dünyası Şartı kardeşlik bağlarının önceliğini, dayanışma ruhunun sürekliliğini, ortak Türk alanı ile diğer temel ilkeler dahil olmak üzere Türk Devletleri'nin ortak değerleri ile hedeflerini somut şekilde ortaya koyan çerçevenin resmileştirildiği bir belgedir[5].

Bu çalışmanın amacı Türk Dünyası Şartı'nı uluslararası hukuk açısından ayrıntılı şekilde incelemektir. Bu inceleme ile Türk Dünyası Şartı'nın nasıl kabul edildiği, temel özelliklerinin neler olduğu, bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olup olmadığı, Türk dünyası açısından arz ettiği önemin ne olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde Türk Dünyası Şartı'nın kabul edilişi ve özellikleri başlığı altında Türk Dünyası Şartı'nın Bişkek Zirvesi'nde kabul edilişi ve öncesinde bu konu ile ilgili yaşanan gelişmeler ile Türk Dünyası Şartı'nın temel özellikleri incelenecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türk Dünyası Şartı'nın hukuki niteliği ve önemi başlığı altında Türk Dünyası Şartı'nın bir esnek hukuk belgesi olduğu ancak Türk dünyası açısından yine de önemli olduğu, Türk Dünyası Şartı'nın öneminin Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile birlikte incelendiğinde ortaya çıktığı ile ilgili değerlendirmelerde bulunulacaktır.

I. TÜRK DÜNYASI ŞARTI'NIN KABUL EDİLİŞİ VE ÖZELLİKLERİ

A. TÜRK DÜNYASI ŞARTI'NIN 6 KASIM 2024 TARİHLİ BİŞKEK ZİRVESİ'NDE KABUL EDİLİŞİ

1. Türk Devletleri Teşkilatı

Türk Devletleri Teşkilatı bölgesel, genel amaçlı ve üye devletlerin iş birliğini sağlamayı amaçlayan geleneksel bir uluslararası örgüttür. Türk Devletleri Teşkilatı'nın iş birliği alanları arasında siyaset, ekonomi, gümrük, ulaştırma, turizm, eğitim, medya, sağlık, uzay ve benzeri 28 konu yer almaktadır. Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana organları arasında ise Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Kıdemli Memurlar Komitesi, Aksallar Konseyi ile Sekretarya yer almaktadır[6].

4 Bişkek Zirvesi sonucunda yayımlanan Bişkek Bildirisi için bkz. <https://turkicstates.org/u/d/temel_belgeler/5-tr-bis%CC%A7kek-deklarasyonu-nihai.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

5 Bişkek Zirvesi sırasında kabul edilen Türk Dünyası Şartı için bkz. <https://turkicstates.org/u/T%C3%BCrk_D%C3%BCnyas%C4%B1_Sart%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

6 Süleyman Sırrı Terzioğlu, 'Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi' (2013) 9(36) Uluslararası Hukuk ve Politika 45, 72; Aidarbek Amirbek, Almasbek Anuarbekuly ve Kanat Makhanov, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu: Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması' (2017) 1(3) Ankasam Bölgesel Araştırmalar Dergisi 164, 204; Hakkı Hakan Erkiner ve İlayda Eray, 'Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak

Türk Devletleri Teşkilatı'nın ana karar organı Devlet Başkanları Konseyi'dir. Devlet Başkanları Konseyi üye devletlerin devlet başkanlarının düzenli olarak bir araya geldiği zirve toplantılarını ifade etmektedir. Devlet Başkanları Konseyi'nde güncel uluslararası meselelerin çözümü hususunda üye devletler arasındaki etkileşim değerlendirilmekte, Türk Devletleri Teşkilatı'nın öncelikli iş birliği alanları tespit edilmekte, Türk Devletleri Teşkilatı'nın çalışmaları incelenmekte ve benzeri faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Devlet Başkanları Konseyi olağan olarak yılda bir defa toplanmaktadır. Devlet Başkanları Konseyi'nin olağanüstü toplanması da mümkündür. Devlet Başkanları Konseyi toplantılarının yeri üye devletlerin İngilizce isimlerinin alfabetik sırasına göre belirlenmektedir. Olağanüstü toplantılarda ise toplantı yerlerinin belirlenmesi için üye devletlerin mutabakatı gerekmektedir. Devlet Başkanları Konseyi'nin zirve toplantıları sonrasında zirve bildirileri yayımlanmaktadır[7].

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluşundan itibaren düzenli olarak zirve toplantıları gerçekleştirilmiştir. Bu zirve toplantıları 2011'de Almatı'da, 2012'de Bişkek'te, 2013'te Gebele'de, 2014'te Bodrum'da, 2015'te Astana'da, 2018'de Çolpon-Ata'da, 2019'da Bakü'de, 2021'de İstanbul'da, 2022'de Semerkant'ta, 2023'te

Türk Devletleri Teşkilatı' (2022) Güvenlik Stratejileri Dergisi 217, 250; Emre Çıtak, 'Türk Dünyası Güvenliğinin Gelecek Analizi: Tehditler ve Mücadele' iç Mehmet Emin Erendor (ed), (Tesam 2023) 489, 504; Halil Emre Deniş ve Fatih Demircioğlu, 'Türk Devletleri Teşkilatı'ndan Türk Birliğine Bir Bütünleşme Projeksiyonu' iç Mehmet Emin Erendor (ed), (Tesam 2023) 531, 579; İlayda Eray, 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) Gözlemci Üyeliği: Uluslararası Hukuk Bağlamında Bir Değerlendirme' (2023) 13 Avrasya Dünyası 4, 10; Mevlüt Akçapa, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını' (2023) 11(34) Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi 473, 491; Muhammet Mağat ve Bekir Parlak, 'Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi' (2023) 6(3) Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi 581, 592; Elnur Paşa ve Hüseyin Nurlu, 'Türk Dünyası ve Kültürel Diplomaside İşbirliği' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 419, 438; Gökhan Dönmez, 'Uluslararası Bir Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı: Siyasi ve Hukuki Niteliği' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 457, 476; Halil Çeçen, 'Türk Devletleri Teşkilatı'na Üye ve Gözlemci Devletlerin İklim Değişikliği ile Mücadele ve Yenilenebilir Enerji Alanındaki Düzenleme ve Politikalarının Değerlendirilmesi' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 139, 164; Hüsamettin İnanç ve Rashıd Sadıgov, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Bütünleşme Sürecinde Sorunlu Türk Toprakları' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 275, 306; Mehmet Yüce, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesinden Türk Devletleri Teşkilatına Yükselen Stratejik Bir Güç: Türk Devletleri Teşkilatı, Yapılanma Şekli ve Hedefleri' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 381, 418; Tevfik Can İnan, 'Türk Dünyası Hukukunun Teamül Kaynakları' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), (Eğitim 2024) 501, 512; Merve Erkan Aydın ve Yi Liu, 'Organization of Turkic States: Diverse Motivations For A Common Aim' (2024) 33(1) SİYASAL: Journal of Political Sciences 35, 54; Elif Uzunağaç, 'Bağımsızlıktan Kurumsallaşmaya: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kuruluş Süreci' (2025) MUTAD 268, 285; Nur Çetin ve Özlem Yurdugüzel, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kuruluş ve Gelişmesinde Türkiye'nin Rolü' (2025) 31(64) Avrasya Etüdleri 121, 160.

7 Cemil Doğaç İpek, (Nobel 2022) 213; Abdulkadir Çalışır, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi: Orta Asya'da Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon' (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi 2019) 96; Murat Bircan, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) Üzerine Yapısal ve İşlevsel Bir Değerlendirme' (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi 2021) 78; Ilaha Mammadlı, 'Türk Cumhuriyetlerinin İşbirliği ve Sosyo-ekonomik Potansiyeli Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı' (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi 2022) 145; Ömer Faruk Kocatepe, (Nobel 2024) 102, 110; Serdar Işıldak, 'Küresel Entegrasyonda Türk İşbirliği Modeli Olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın Yeri' (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Teknik Üniversitesi 2022) 37; Aybüke Aslantaş, 'Küreselleşmede Bölgesel Örgüt İş Birliği Mekanizması Çerçevesinde Türk Devletleri Teşkilatı' (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi 2023) 94; Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları 2023) 50; Gizem Coşkun, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Sosyal İnşacı Teori Çerçevesinde Analizi' (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2023) 91.

Astana'da ve 2024'te Bişkek'te gerçekleştirilmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından gerçekleştirilen olağan zirve toplantıları 11 tanedir. Türk Devletleri Teşkilatı tarafından iki tane de olağanüstü zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir. Olağanüstü zirve toplantılarının ilki 10 Nisan 2020'de çevrimiçi olarak "COVID-19 Küresel Salgını ile Mücadelede Dayanışma ve İş Birliği" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Diğer olağanüstü zirve toplantısı ise Azerbaycan'ın girişimiyle 16 Mart 2023'te Ankara'da "Afet-Acil Durum Yönetimi ve İnsani Yardım" temasıyla gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı tarafından Türkistan Gayriresmî Zirvesi "Türkistan: Türk Dünyasının Manevi Başkentlerinden Biri" temasıyla ve çevrimiçi olarak 31 Mart 2021'de gerçekleştirilmiştir[8].

2. Türk Devletleri Teşkilatı'nın Şuşa ve Bişkek Zirveleri

Türk Devletleri Teşkilatı'nın Şuşa Gayriresmî Zirvesi Azerbaycan'ın girişimleriyle 6 Temmuz 2024'te "Ulaşım, Bağlantısallık ve İklim Eylemi Yoluyla Sürdürülebilir Bir Gelecek İnşa Etmek" temasıyla gerçekleştirilmiştir[9]. Şusa Zirvesi sonucunda Türk Devletleri Teşkilatı Şuşa Gayriresmî Zirvesi Karabağ Bildirisi yayımlanmıştır. Bildirinin 30. paragrafında Özbekistan'ın Türk Dünyası Şartı girişiminin desteklendiği belirtilmiş ve Sekretarya'ya daha sonra Bişkek'te gerçekleştirilecek zirvede kabul edilmek üzere bu konuya ilişkin taslak belgeye son şeklini verme talimatı verilmiştir[10].

Türk Devletleri Teşkilatı'nın son olağan zirvesi 6 Kasım 2024 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti olan Bişkek'te gerçekleştirilmiştir. Bu zirvenin teması "Türk Dünyasının Güçlendirilmesi: Ekonomik Entegrasyon, Sürdürülebilir Kalkınma, Dijital Gelecek ve Herkes için Güvenlik" olarak belirlenmiştir. Bu zirveye Kırgızistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı başkanlık etmiştir. Zirveye Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, Macaristan Başbakanı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri katılmıştır. Zirve sonucunda Bişkek Bildirisi Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan devlet başkanları tarafından imzalanmış ve yayımlanmıştır. 121 paragraftan oluşan Bişkek Bildirisi'nde siyaset, dış politika ve güvenlik alanında iş birliği, ekonomik ve sektörel iş birliği, halktan halka iş birliği, Türk dünyasında kurumsal iş birliği ve teşkilata dair konular ele alınmıştır. Bişkek Zirvesi sırasında Türk Dünyası Şartı kabul edilmiştir. Bişkek Bildirisi'nin 4. paragrafında ise Türk dünyası ile ilgili idealleri korumayı aynı zamanda güçlendirmeyi amaçlayan Türk Dünyası Şartı'nın onaylanmasının takdir edildiği ifade edilmiştir[11].

8 Türk Devletleri Teşkilatı tarafından gerçekleştirilen olağan, olağanüstü ve gayriresmî zirveler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

9 Şuşa Zirvesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/gayri-resmi-susa-zirvesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

10 Şuşa Zirvesi sonucunda yayımlanan Karabağ Bildirisi için bkz. <https://turkicstates.org/u/d/temel_belgeler/Declaration_TR_05.07.2024.pdf> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

11 Bişkek Zirvesi ve Bişkek Bildirisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

B. TÜRK DÜNYASI ŞARTI'NIN TEMEL ÖZELLİKLERİ

1. Türk Dünyası Şartı'nın Amaç ve İlkeleri

Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri arasındaki kardeşlik bağlarının önceliğini, Türk Devletleri arasındaki dayanışma ruhunun değişmezliğini, ortak Türk alanını ve Türk mirasının müşterekliğini, çok kültürlülüğü ve dinlere saygıyı, uluslararası toplumla etkileşimi ve bunlar gibi temel ilkeler ile Türk Devletleri'nin ortak değerlerini ve hedeflerini somutlaştıran çerçevenin resmileştirildiği bir belge olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel hatları itibarıyla Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri arasındaki ortak Türk kimliği üzerine tesis edilmiş olan çok boyutlu iş birliğini daha da geliştirmeyi, Türk Devletleri'nin ortak tarihini, kültürel değerlerini ve geleneklerini tanıtmayı, Türk Devletleri arasındaki dilsel bağları güçlendirmeyi hedefleyen bir belgedir. Başka bir ifade ile Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri'nin ortak değerlerini ve hedeflerini vurgulayan, Türk Devletleri arasında daha güçlü bağlar kurmayı amaçlayan bir belgedir[12]. Türk Dünyası Şartı aynı zamanda Nahçıvan Andlaşması ve 2040 Türk Dünyası Vizyonu belgesine dayanan bir belgedir[13]. Bu sebeple Türk Dünyası Şartı'nın anlam ve önemi bu belgeler ile birlikte incelendiğinde anlaşılabilmektedir. Bahsedilen çerçevede, Türk Dünyası Şartı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde amaç ve ilkeler, ikinci bölümde Türk eşsizliği ve üçüncü bölümde kurumsal yapılar ile ilgili düzenlemeler getirilmektedir.

Türk Dünyası Şartı'nın giriş kısmında Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin ortak tarihi bağlara, dil ve kültüre dayandığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda Türk Devletleri'nin ortak bir geçmiş dışında ortak bir bugün ve gelecek anlayışıyla hareket ettikleri belirtilmektedir. Ek olarak büyük Türk Devletleri'nin tarihi rolleri Türk dünyasının bütünleşmesinde temel kabul edilmekte, Türk dünyasının büyük şahsiyetlerine övgüde bulunulmakta, Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletler arasındaki samimi ilişkilerin Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesine katkıda bulunduğu ortaya konmaktadır. Türk Dünyası Şartı'nın giriş kısmında uluslararası hukuk ilkelerine bağlılığa da yer verilmektedir[14].

Türk Dünyası Şartı'nın amaçlar ve ilkeler ile ilgili birinci bölümünde Türk Dünyası Şartı'nın amacının esasen Türk Devletleri arasındaki iş birliğini geliştirmek olduğu belirtilmektedir ve Türk Dünyası Şartı'nın uygulanmasına yönelik temel ilkeler sayılmaktadır. Kardeşlik bağlarının önceliği ilkesi Türk Devletleri'nin halklarının ortak tarih, kültür, gelenek, dil, din ve benzerinden kaynaklanan kardeşlik bağları ile bağlı olduklarını ve bu kardeşlik bağlarının Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin temelini teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Dayanışma ruhunun değişmezliği ilkesi hem sevinçli hem de kederli zamanlarda birlik ve beraberlik ruhu içinde olan Türk Devletleri'nin Türk halklarının birliklerini ve onurlarını zedelemeye yönelik eylem ve tehlikelere birlikte tepki göstereceklerini ortaya koymaktadır. Ortak Türk alanı ilkesi Türk Devletleri arasında fikir, ticaret, ekonomi konularındaki iş birliğinin geliştirilmesine, yatırımların akışının teşvik edilmesine, Türk Devletleri'nin ulaşım

12 Türk Dünyası Şartı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasinin-guclendirilmesi:-turk-devletleri-teskilati-on-birinci-zirvesi39;nden-one-cikanlar> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

13 Türk Dünyası Şartı Giriş Kısmı 8. Paragraf.

14 Türk Dünyası Şartı Giriş Kısmı.

bağlantılarının güçlendirilmesine, ortak medya kuruluşları ile ortak bir bilgi alanı oluşturulmasına ve benzeri hedeflere katkıda bulunmaktadır. Türk mirasının müşterekliği ilkesi Türk halklarının somut ve soyut ortak mirasının korunması, incelenmesi ve geleceğe aktarılması konusunu Türk Devletleri'nin öncelikli meselelerinden biri haline getirmektedir. Çok kültürlülük ve dinlere saygı ilkesi ise çeşitlilik ile uyuma dayalı birlikte yaşama anlayışı çerçevesinde Türk halklarının temel bir avantajı olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası toplumla etkileşim ilkesi de küreselleşmenin kazanımlarından yararlanılmasını, bu kazanımların sosyal yaşam ve faaliyetlerin bütün yönleri ile bütünleştirilmesini gerektirmektedir[15].

2. Türk Eşsizliği ve Kurumsal Yapılar

Türk Dünyası Şartı'nın Türk eşsizliği ile ilgili ikinci bölümünde bilimin ve ahlaki değerlerin Türk medeniyetinin gelişiminde mihenk taşı olduğu ifade edilmektedir. Türk Devletleri'nin bilimsel gelişimi ve genç nesillerin eğitiminde güçlü ahlaki değerleri benimsediği belirtilmektedir. Türk halklarının modern bilimin gelişimini destekleyecekleri ortaya konmaktadır. Türk Dünyası Şartı'nın ikinci bölümünde yer alan ortak Türk alfabesi ve dili ile ilgili kısımda ise ortak bir alfabenin Türk Devletleri'ni yakınlaştırma bakımından önemli bir araç olduğu ve tarihsel süreçte de Türk halklarının ortak bir alfabe kullandıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca Türk Devletleri'nin ortak alfabenin geliştirilmesi konusunda Türk Akademisi[16] çerçevesinde faaliyet gösteren Ortak Alfabe Komisyonu'nun[17] çalışmalarını destekleyeceği hususuna işaret edilmektedir[18].

Türk Dünyası Şartı'nın kurumsal yapılar ile ilgili üçüncü bölümünde ise Türk Dünyası Şartı'nda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için bütün Türk İş Birliği Teşkilatları'nın[19] bu sürece aktif şekilde dahil edileceği belirtilmektedir. Bu yöndeki faaliyetlerin eş güdümünün sağlanması Koordinasyon Komitesi tarafından gerçekleştirilecektir[20]. Bişkek Bildirisi'nin 100. paragrafı ile Koordinasyon Komitesi'nin etkili ve düzenli şekilde çalışması ve Türk İş Birliği Teşkilatları'nın kararlarının daha etkili şekilde uygulanması yoluyla Türk İş Birliği Teşkilatları arasında daha da güçlü bir koordinasyon teşvik edilmektedir. Ayrıca Sekretarya'ya, düzenli olarak zirveleri takip eden üç ay içinde üye devletler ve gözlemci üyelerin dışişleri bakanlıklarının ve gerekli olduğunda diğer ilgili bakanlıkların katılımıyla yıllık Koordinasyon Komitesi toplantıları düzenleme talimatı verilmektedir[21].

15 Türk Dünyası Şartı I. Bölüm.

16 Türk Akademisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turkicacademy.org/tu> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

17 Ortak Alfabe Komisyonu'nun çalışmaları sonucunda yayımlanan Ortak Türk Alfabesine İlişkin Bildiri için bkz. <https://turkicacademy.org/tu/novost-akademii/ortak-turk-alfabesine-iliskin-bildiri> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

18 Türk Dünyası Şartı II. Bölüm.

19 Türk İş Birliği Teşkilatları arasında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türk Devletleri Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (TTSO), Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı, Türk Yatırım Fonu yer almaktadır. Türk İş Birliği Teşkilatları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

20 Türk Dünyası Şartı III. Bölüm.

21 Bişkek Bildirisi 100. Paragraf.

II. TÜRK DÜNYASI ŞARTI'NIN HUKUKİ NİTELİĞİ VE ÖNEMİ

A. BİR ESNEK HUKUK BELGESİ OLARAK TÜRK DÜNYASI ŞARTI

1. Uluslararası Hukukun Kaynakları ve Uluslararası Andlaşmalar

Devletler açısından bağlayıcı olan ve devletlerin uluslararası yükümlülüklerini ortaya koyan uluslararası hukuk kaynakları Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün[22] 38. maddesinde sayılmaktadır. Bu düzenlemeye göre uluslararası hukukun asıl biçimsel kaynaklarını uluslararası andlaşmalar, uluslararası örf adet hukuku kuralları ve hukukun genel ilkeleri teşkil etmektedir. Esnek hukuk belgeleri yaşanan güncel gelişmeler çerçevesinde bu konuda farklı görüşler ileri sürülmeye başlanmasına rağmen uluslararası hukukun asıl biçimsel kaynakları arasında yer almayan bu sebeple bağlayıcı nitelikte olmayan belgelerdir. Devletler açısından bağlayıcı olan ve uluslararası yükümlülükler yaratan uluslararası hukuk kurallarının oluşturulabilmesi için devletlerin bu yönde bir iradelerinin bulunması gerekmektedir. Devletler bu yöndeki iradelerini bir uluslararası andlaşma yaparak açıkça, benzer durumlar karşısında benzer davranışları sergileyerek uluslararası örf adet hukuku kuralları oluşturarak ya da hukukun genel ilkelerini yaratarak ortaya koyabilmektedir. Esnek hukuk belgelerinde ise hem devletlerin bu konuda bağlayıcı uluslararası hukuk kuralları oluşturma yönünde iradesi bulunmamaktadır hem de uluslararası hukuk kaynaklarının oluşması için gerekli olan prosedürler işletilmemektedir[23].

Uluslararası andlaşmalar uluslararası hukukun en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Uluslararası andlaşmalar ile ilgili olarak yapılan genel tanım uluslararası andlaşmaların belli başlı birtakım temel özelliklere sahip olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Uluslararası andlaşmaların sahip olması gereken temel özelliklerden biri devletler ve uluslararası örgütler gibi uluslararası hukukun uluslararası andlaşma yapma yetkisi verdiği uluslararası hukuk kişileri arasında yapılmalarıdır. Uluslararası andlaşmaların sahip olması gereken bir başka temel özellik ise uluslararası hukuk kurallarına uygun şekilde yapılmalarıdır. Uluslararası andlaşmaların sahip olması gereken diğer temel özellik de uluslararası hukuk çerçevesinde yeni hak ve yükümlülükler doğurmaları, mevcut hak ve yükümlülükleri sona erdirmeleri ya da değiştirmeleri başka bir ifade ile uluslararası hukuk çerçevesinde hukuksal sonuçlar doğurmalarıdır. Uluslararası andlaşmaların sahip olması gereken temel özellikler arasında tek taraflı hukuksal işlemlerden farklı olarak birden fazla uluslararası hukuk kişisinin irade uyuşması olmaları da yer almaktadır. Ek olarak 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin[24] kapsamına giren uluslararası andlaşmaların yazılı irade

22 Uluslararası Adalet Divanı Statüsü için bkz. <https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf> Erişim Tarihi 28 Kasım 2025.

23 Hüseyin Pazarcı, (Turhan 2021) 105-106; Yusuf Aksar, (Seçkin 2021) 80-85.

24 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin İngilizce metni için bkz. <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2025. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin Türkçe çevirisi için bkz. Selami Kuran, Derya Aydın Okur, Meltem Sarıbeyoğlu ve Reşat Volkan Günel, (Beta 2014) 83-110; Aslan Gündüz, (Savaş 2018) 57-75; Enver Bozkurt, (Legem 2023); İslam Safa Kaya, (Adalet 2023) 279-301; İbrahim Kaya, (Seçkin 2024) 66-111.

uyuşmaları olması gerekmektedir. Bahsedilen hususlar çerçevesinde uluslararası andlaşmalar yetkili uluslararası hukuk kişilerinin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak ve uluslararası hukuk bağlamında sonuç doğurmaya yönelik olarak açıkladıkları ve bağlayıcılık teşkil eden irade uyuşmalarını ifade etmektedir[25].

2. Esnek Hukuk Belgeleri ve Türk Dünyası Şartı

Esnek hukuk belgeleri bağlayıcı nitelikte olmayan uluslararası hukuk metinleri, yumuşak hukuk kuralları gibi farklı şekillerde ifade edilebilmektedir. Esnek hukuk belgeleri terimi esasen bağlayıcı olmayan uluslararası hukuk belgelerini isimlendirmek için kullanılmakta, bu belgelerin bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarından, uluslararası hukuk kaynaklarından ve uluslararası andlaşmalardan farkını ortaya koymaktadır[26].

Esnek hukuk belgelerinin örnekleri arasında bağlayıcı olmayan ve genel yükümlülükler içeren irade uyuşmaları, bölgesel ve evrensel örgütlerin bağlayıcı olmayan kararları ve açıklamaları yer almaktadır. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi[27], 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi[28], 1992 tarihli Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi[29] esnek hukuk belgelerinin örneklerini teşkil etmektedir. Esnek hukuk belgeleri çevre ile ilgili konularda yaygın şekilde kabul edilmektedir[30].

Esnek hukuk belgelerinin önemi öncelikle zamanla bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarına dönüşebilmelerinden kaynaklanmaktadır ve esnek hukuk belgeleri bu mekanizma aracılığı ile etkili

25 Seha L. Meray, (Ankara Üniversitesi Basımevi 1975) 81; J G Starke, (Butterworths 1977) 48; Hamza Eroğlu, (Turhan 1984) 28; Edip F. Çelik, (Filiz 1987) 60; Peter Malanczuk, (Routledge 1997) 130; Ian Brownlie, (Oxford University Press 2002) 607-609; Şeref Ünal, (Yetkin 2003) 37; Hasan Mor, (Çizgi 2014) 99; İlyas Doğan, (Astana 2016) 114; Kamuran Reçber, (Dora 2016) 39; Ayşe Nur Tütüncü, Enver Arıkoğlu, Verda Neslihan Akün ve Elif Başkaracaoğlu, (Beta 2017) 74; Mesut Hakkı Caşın, (Yeditepe Üniversitesi Yayınevi 2019) 487-495; Mesut Hakkı Caşın, (Yeditepe Üniversitesi Yayınevi 2020) 11-21; Enver Bozkurt, Yasin Poyraz ve Selcen Erdal, (Yetkin 2021) 46; İslam Safa Kaya, (Adalet 2022) 42; Hüseyin Pazarcı ve Erdem Denk, (Turhan 2024) 47-50.

26 Fabian Augusto ve Cardenas Castaneda, 'A Call for Rethinking the Sources of International Law: Soft Law and the Other Side of the Coin' (2013) 13 Anuario Mexicano de Derecho Internacional 355, 403; Nagihan Cihangir, 'The Role of Soft Law and the Interplay Between Soft Law and Hard Law in the Context of International Human Rights' (2017) 8(14) Law & Justice Review 201, 219; Yusuf Aksar, (Seçkin 2019) 95-96; Ilgar Babayev, 'Uluslararası Ticaret Hukukunun Yeknesaklaştırılması' (2020) 19(38) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 103, 117; Cansu Atılgan Pazvantoğlu, 'Yumuşak Hukuk Tartışmaları Çerçevesinde BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin Değerlendirilmesi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1131, 1155; Hakkı Hakan Erkiner ve Abdulkadir Nacar, 'Strengthening Environmental Soft Law Commitments With The Principle of Pacta Sunt Servanda' (2022) 1 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 231, 264; Xiyan Zhu ve Jianye Tang, 'The Interplay Between Soft Law and Hard Law and Its Implications for Global Marine Fisheries Governance: A Case Study of IUU Fishing' (2024) 9 Aquaculture and Fisheries 511, 521; Furkan Kararmaz, 'Ulusal Bağlamda Yumuşak Hukuk: Tanım, Geçerlilik ve Etkinlik Sorunları' (2025) 83(1) Ankara Barosu Dergisi 303, 375.

27 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi için bkz. <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

28 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi için bkz. <https://www.csce.gov/wp-content/uploads/2016/10/Helsinki-Final-Act.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

29 1992 tarihli Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi için bkz. <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

30 Aksar (n 26) 95-96.

olabilmektedir. Devletler esnek hukuk belgelerini uzun süre ve istikrarlı şekilde uygulayarak zamanla bu belgeler içinde yer alan kuralları uluslararası örf adet hukuku kurallarına dönüştürebilmektedir[31]. Esnek hukuk belgeleri içinde yer alan kuralların uluslararası örf adet hukuku kurallarına dönüşebilmesi için devletlerin uzun süren istikrarlı uygulamaları yanında devletlerde bu uygulamaların hukuken gerekli olduğuna ilişkin bir hukuki inancın oluşması gerekmektedir[32]. Başka bir ifade ile uluslararası örf adet hukuku kurallarının oluşması için gerekli olan objektif ve sübjektif öğenin bir araya gelmesi gerekmektedir[33].

Esnek hukuk belgelerini devletler uluslararası andlaşmalar yaparken de dikkate alabilmektedir. Bu şekilde esnek hukuk belgelerinde yer alan kurallar bağlayıcı uluslararası andlaşmalara dönüşebilmektedir. Esnek hukuk belgeleri bu bakımdan da önem arz etmektedir ve bu mekanizma aracılığı ile etkili olabilmektedir. Bu yöndeki örneklerden birini 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan hususların daha sonra İkiz Sözleşmeler olarak da adlandırılan 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi[34] ve 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi[35] ile bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarına dönüşmesi teşkil etmektedir[36].

Esnek hukuk belgeleri yukarıda belirtilen hususlar dışında da günümüzde önemi giderek artan daha çok siyasi nitelikli irade uyuşmalarını ifade etmektedir. Uluslararası hukuk kişileri esnek hukuk belgeleri içinde yer alan hususları siyasi açıdan kabul etmekte, bu düzenlemeler doğrultusunda davranma gayreti içinde olacaklarını ifade etmektedir. Esnek hukuk belgeleri ile esasen belirli bir şekilde davranma yükümlülüğü kabul edilmektedir ancak bir sonuç yükümlülüğü kabul edilmemektedir. Başka bir ifade ile esnek hukuk belgeleri ile uluslararası hukuk kişileri hukuki anlamda bir yükümlülük üstlenmeden, belirli konularda belirli şekillerde davranacaklarını ifade etmektedir. Esnek hukuk belgelerine uygun davranılmaması halinde hukuki bir yaptırım uygulanamamakta ve hukuki sorumluluk işletilememektedir. Ancak bu tarz belgelere uygun davranılmaması halinde siyasi baskıların uygulanması söz konusu olabilmektedir. Bu durum da esnek hukuk belgelerinin önemine ve ne şekilde etkili olabileceği hususuna işaret etmektedir[37].

31 ibid 95-96.

32 Yücel Acer ve İbrahim Kaya, (Seçkin 2014) 62-63.

33 Emre Öktem, (Beta 2013).

34 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi için bkz.<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

35 1966 tarihli Uluslararası Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi için bkz. <https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/01/19760103%2009-57%20pm/ch_iv_03.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

36 Aksar (n 26) 95-96.

37 Tadeusz Gruchalla-Wesierski, 'A Framework for Understanding "Soft Law"' (1984) 30 McGill Law Journal 37, 88; Hartmut Hillgenberg, 'A Fresh Look at Soft Law' (1999) 10(3) European Journal of International Law 499, 515; Andrew T. Guzman ve Timothy L. Meyer, 'International Soft Law' (2010) The Journal of Legal Analysis 1, 45; Gregory C. Shaffer ve Mark A. Pollack, 'Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance' (2010) Minnesota Law Review 706, 799; Matthias Goldmann, 'We Need to Cut Off the Head of the King: Past, Present, and Future Approaches to International Soft Law' (2012) 25 Leiden Journal of International Law 335, 368; Süleyman Dost, 'Uluslararası Hukukta Bağlayıcı Olmayan Hukuk' (2019) 14(173) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 35, 74; Steven L. Schwarcz, 'Soft Law as Governing Law' (2020) Minnesota Law Review 2471, 2514; Fabien Terpan ve Sabine Saurugger, 'Does Soft Law Trigger Differentiation and Disintegration?' (2022) 7(3) European Papers 1229, 1242; Fatma Ulutaş, (Adalet 2022); Paul Weismann, (Nomos 2024).

Esnek hukuk belgeleri bağlayıcı nitelikte olmayan belgeler olarak da çeşitli konularda çok fazla önem arz edebilmektedir. Örneğin uluslararası çevre hukukuna ilişkin esnek hukuk belgeleri bazı durumlarda bağlayıcı uluslararası hukuk kurallarından daha fazla etki doğurabilmektedir[38]. Bu çerçevede uluslararası çevre hukuku ile ilgili esnek hukuk belgelerinde yer alan sürdürülebilir kalkınmaya, çevresel etki değerlendirmesine ve benzeri konulara ilişkin düzenlemelerin uluslararası toplumda uygulandığı ifade edilebilir. Ayrıca esnek hukuk belgelerinde yer alan çeşitli kurallara uluslararası yargı organları kararlarında yer verilebilmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın Gabcikovo-Nagymmaros Projesi Davası'na[39] ilişkin kararında bu ilkeler yer almıştır[40]. Bu durum da esnek hukuk belgelerinin önemini ve hangi mekanizmalar ile etkili olabileceğini ortaya koyan hususlar arasında yer almaktadır.

Esnek hukuk belgeleri uluslararası hukuk açısından bağlayıcı belgeler olmamalarına rağmen uluslararası hukuk bu belgelere çeşitli sonuçlar bağlamaktadır. Bu çerçevede, esnek hukuk belgelerini kabul eden devletlerden bu belgeler doğrultusunda davranmaları beklenmektedir, diğer devletlerin esnek hukuk belgelerine dayanarak gerçekleştirdiği çeşitli işlemler belirli ölçülerde korunmaktadır, esnek hukuk belgelerinin konusunu teşkil eden hususların ulusal yetki alanına giren meseleler olduğu ileri sürülememektedir ve diğer devletlerin esnek hukuk belgeleri doğrultusunda davranma talepleri devletlerin iç işlerine karışma yasağı kapsamında değerlendirilememektedir[41]. Uluslararası hukuk açısından esnek hukuk belgelerine bağlanan sonuçlar da esnek hukuk belgelerinin önemine ve hangi mekanizmalar aracılığı ile etkili olabileceğine işaret etmektedir.

Esnek hukuk belgelerinin tercih edilme sebepleri arasında uluslararası andlaşmalardan farklı olarak devletler açısından hukuki bir yükümlülük yaratmamalarının yanında uluslararası andlaşmalara göre daha kolay kabul edilebilmeleri hususu yer almaktadır. Esnek hukuk belgelerinin olumsuz yönünü ise uygulanmamaları halinde hukuki bir yaptırım uygulanamaması ile siyasi irade uyuşmaları olmaları sebebiyle hükümet değişikliklerinden etkilenebilmeleri teşkil etmektedir[42].

Bir belgenin bağlayıcı bir uluslararası andlaşma mı yoksa bir esnek hukuk belgesi mi olduğunu anlamak için yapıldığı koşullara ve içeriğine bakılması gerekmektedir. Esnek hukuk belgelerinde uluslararası andlaşmalardan farklı olarak genel ve soyut ifadelere yer verilmektedir. Ayrıca esnek hukuk belgelerinde uluslararası andlaşmaların aksine katılan devletler, kararlıdırlar gibi ifadeler tercih edilmektedir. Esnek hukuk belgelerinde genel olarak uluslararası andlaşmaların son kısımlarında yer alan süreye, yürürlüğe girme zamanı ve koşullarına ve benzeri konulara ilişkin hükümler yer almamaktadır. Bahsedilen hususlara ek olarak esnek hukuk belgeleri uluslararası andlaşmalar gibi

38 Aksar (n 26) 95-96.

39 Uluslararası Adalet Divanı'nın Gabcikovo-Nagymmaros Projesi Davası'na ilişkin kararı için bkz. <https://www.icj-cij.org/case/92> Erişim Tarihi 28.11.2025. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Cavid Abdullahzade, 'Gabcikovo-Nagymaros Davası Kararı'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne İlişkin Değerlendirmesi' (2005) 25(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 1, 22; Şule Anlar Güneş, 'Gabcikovo-Nagymaros Davası' (2006) 55(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91, 116.

40 Acer ve Kaya (n 32) 62-63.

41 Melda Sur, (Beta 2024) 101-104.

42 Sur (n 36) 101-104.

tescil edilmemektedir. Esnek hukuk belgelerinin bağlayıcı uluslararası andlaşmalar olmadığı açık olmakla birlikte bu belgelerin yorumlanması, geçerliliği gibi konularda uluslararası andlaşmalara dair kurallar kıyasen uygulanabilmektedir[43].

Bölgesel ve evrensel örgütlerin bağlayıcı olmayan kararları ile açıklamaları esnek hukuk belgelerinin örnekleri arasında yer almaktadır[44]. Uluslararası örgütlerin kararları hukuksal etkileri açısından bağlayıcı kararlar ile tavsiye kararları şeklinde ikili bir ayrıma tabi tutulabilmektedir. Bağlayıcı kararlar hukuksal açıdan yükümlülük doğuran kararlardır ve bağlayıcı kararların ihlali durumunda çeşitli hukuki yaptırımlar uygulanabilmektedir. Tavsiye kararları ise uluslararası örgütlerin çeşitli davranışları öneren işlemleri şeklinde tanımlanabilmektedir. Tavsiye kararları hukuki yükümlülükler doğurmamaktadır ve tavsiye kararlarına uyulmaması halinde hukuki yaptırım uygulanmamaktadır. Tavsiye kararları hukuksal açıdan bağlayıcı kararlar olmamalarına rağmen birtakım etkileri olan kararlardır. Örnek vermek gerekirse tavsiye kararlarına uymayanlara siyasi baskı uygulanabilmektedir. Tavsiye kararlarının izin verme, meşrulaştırma, uluslararası örf adet hukuku kurallarının oluşumuna etki etme ve uluslararası örf hukuku kurallarının tespit edilmesinde rol oynama gibi etkileri söz konusu olabilmektedir. Başka bir ifade ile uluslararası örgütlerin tavsiye kararları uluslararası örf adet hukuku kurallarının sübjektif öğesini göstererek uluslararası örf adet hukuku kurallarının oluşumuna katkıda bulunabilmektedir. Ayrıca uluslararası örgütlerin tavsiye kararları mevcut uluslararası örf adet hukuku kurallarının açıklanmasında önemli işlevler üstlenebilmektedir. BM Genel Kurulu'nun kararlarının bu konuda örnek gösterilmesi mümkündür. Uluslararası örgütler esnek hukuk belgelerinin örneklerini teşkil eden bağlayıcı olmayan kararları ve benzeri yollar ile normatifleşme süreçlerine katkıda bulunabilmektedir[45].

Türk Devletleri Teşkilatı'nda bütün kararlar ile tavsiyeler Türk Devletleri Teşkilatı Usul Kuralları'nın 10. maddesi ile getirilen düzenleme bağlamında konsensüs ile alınmaktadır[46]. Türk Dünyası Şartı da öncelikle bölgesel bir örgüt olan Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletlerin katılımı ile alınmış, bağlayıcı olmayan tavsiye kararlarının ve bu bağlamda esnek hukuk belgelerinin örneklerinden birini teşkil etmektedir. Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri Teşkilatı tarafından alınan diğer bağlayıcı olmayan kararlar ve kabul edilen esnek hukuk belgeleri ile birlikte Türk Devletleri Teşkilatı öncülüğünde bölgesel örf adet hukuku kurallarının oluşumuna ve dolayısıyla normatifleşme süreçlerine katkıda bulunabilecek bir uluslararası hukuk belgesidir.

Türk Dünyası Şartı'nın amaçlar ve ilkeler ile ilgili birinci bölümünde Türk Dünyası Şartı'nın amaçlarının açıklandığı birinci paragrafta bir uluslararası hukuk belgesi olan Türk Dünyası Şartı'nın hukuki niteliği ile ilgili bir düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemeye göre Türk Dünyası Şartı uluslararası hukuk kapsamında bir uluslararası andlaşma değildir[47]. Bu düzenleme Türk Dünyası Şartı'nın Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletler tarafından kabul edilmiş bağlayıcı bir uluslararası

43 ibid 101-104.

44 Aksar (n 26) 95-96.

45 Cengiz Başak, (Seçkin 2012) 93-116; Erdem Denk, (Siyasal 2015) 68-75; Davut Ateş, (Dora 2021) 39; Pazarcı (n 23) 274-276; Ahmet Ulutaş, (Adalet 2023.200.2014; Mehmet Emin Çağıran, (Turhan 2024) 397-406.

46 Türk Devletleri Teşkilatı Usul Kuralları m. 10.

47 Türk Dünyası Şartı I. Bölüm.

andlaşma olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu çerçevede de Türk Dünyası Şartı'nın uluslararası hukuk açısından bir esnek hukuk belgesi olarak değerlendirilebilmesi mümkündür.

Bir esnek hukuk belgesi olarak Türk Dünyası Şartı bağlayıcı olmayan ve genel yükümlülükler içeren irade uyuşmalarının örneğini teşkil etmektedir. Türk Dünyası Şartı'nda uluslararası andlaşmalardan farklı olarak genel ve soyut ifadelere yer verilmesi, çaba göstereceklerdir, destekleyeceklerdir gibi ifadelerin tercih edilmesi, metnin son kısmında süreye, yürürlüğe girme zamanı ve koşullarına ve benzeri konulara ilişkin hükümlerin yer almaması ve Türk Dünyası Şartı'nın tescil edilmemesi gibi hususlar bu belgenin bir esnek hukuk belgesi olduğuna işaret etmektedir.

Türk Dünyası Şartı bağlayıcı nitelikte olmamalarına rağmen esnek hukuk belgelerinin önem arz etmesi durumunun en güzel örneklerinden birini teşkil etmektedir. Bir esnek hukuk belgesi olarak Türk Dünyası Şartı'na uluslararası hukukun çeşitli sonuçlar bağladığı da ifade edilebilir. Bu çerçevede, Türk Dünyası Şartı'nı kabul eden devletlerden bu belgede yer alan düzenlemeler doğrultusunda davranmaları beklenecektir, diğer devletlerin Türk Dünyası Şartı'na dayanarak gerçekleştirdikleri çeşitli işlemlerin belirli ölçülerde korunması söz konusu olabilecektir ve Türk Dünyası Şartı'na aykırı davranan devletlere yönelik siyasi baskılar uygulanması mümkün olabilecektir. Ayrıca Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri Teşkilatı öncülüğünde özellikle bölgesel örf adet hukuku kurallarının oluşumuna ve dolayısıyla normatifleşme süreçlerine katkıda bulunabilecektir.

Türk Dünyası Şartı'nın bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmaması ve bir esnek hukuk belgesi olması bu belgenin önemini tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bir esnek hukuk belgesi olarak da Türk Dünyası Şartı önem arz etmektedir. Türk Dünyası Şartı'nın önemi, Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletlerin siyasi irade uyuşmalarını ortaya koymasından, bu devletlerin Türk Dünyası Şartı'nda yer alan düzenlemeler doğrultusunda davranma gayreti içinde olacaklarını belirtmesinden ve aksi halde bu devletlere siyasi baskılar uygulanabilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Türk Dünyası Şartı'nın bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmamasına ve bir esnek hukuk belgesi olmasına rağmen arz ettiği önemin anlaşılabilmesi için bu belgenin ilişkili olduğu Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile birlikte incelenmesi gerekmektedir.

B. TÜRK DÜNYASI ŞARTI'NIN NAHÇIVAN ANDLAŞMASI VE TÜRK DÜNYASI 2040 VİZYONU BELGESİ İLE BİRLİKTE İNCELENDİĞİNDE ORTAYA ÇIKAN ÖNEMİ

1. Türk Dünyası Şartı'nın Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesi ile Birlikte İncelenmesi İhtiyacı

Esasen bir esnek hukuk belgesi olan Türk Dünyası Şartı'nın arz ettiği önemin anlaşılabilmesi için bu belgenin ilişkili olduğu belgeler olan Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile birlikte ele alınıp değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu sonuca Türk Dünyası Şartı'nın giriş kısmında 8. paragrafta getirilen düzenlemeden yola çıkılarak varılabilmektedir. Bu düzenlemeye göre Türk Dünyası Şartı Nahçıvan Andlaşması, Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi, Astana Senedi ile Türk

Devletleri Teşkilatı tarafından kabul edilen çeşitli karar ve belgeler temelinde Türk Devletleri arasındaki iş birliğini daha da genişletmeyi hedeflemektedir[48].

Bahsedilen düzenleme öncelikle Türk Dünyası Şartı'nın Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile ilişkili bir belge olduğunu ortaya koymaktadır. Bu düzenleme ile ayrıca Türk Dünyası Şartı'nın hedefinin Türk Devletleri arasındaki iş birliğini daha da genişletmek ve geliştirmek olduğuna işaret edilmektedir. Bu çerçevede, Türk Dünyası Şartı'nın önemini anlayabilmek için bu belgeyi Nahçıvan Andlaşması'nda ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde Türk Devletleri'nin iş birliğini geliştirmeye yönelik olarak yer alan düzenlemelerle birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Türk Dünyası Şartı Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde Türk Devletleri'nin iş birliğini geliştirmek konusunda yer alan düzenlemelerin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair somut bir çerçeve ortaya koymaktadır.

2. Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu Belgesi

Türk Devletleri Teşkilatı'nın kuruluşu kurucu bir uluslararası andlaşmanın yapılışı ile gerçekleşmiştir. Türk Devletleri Teşkilatı'nın kurucu andlaşması olan Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi'nin Kurulmasına Dair Nahçıvan Andlaşması 3 Ekim 2009 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ile Kırgızistan tarafından imzalanmıştır. Nahçıvan Andlaşması 23 maddeden oluşmaktadır. Nahçıvan Andlaşması ile Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaçları, görevleri, ana organları, uluslararası hukuk kişiliği, bütçesi, Türk Devletleri arasındaki iş birliği türleri ve benzeri konularda düzenlemeler getirilmektedir. Nahçıvan Andlaşması'nın 2. maddesinde ise Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaçları sayılmaktadır. Bu düzenlemeye göre Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaçları arasında üye devletler arasında dostluk ile iyi komşuluk ilişkilerinin güçlendirilmesi, bölgede barış, emniyet ile güvenliğin sağlanması, ortak çıkarları ilgilendiren dış politika konularında ortak tutum benimsenmeye çalışılması, uluslararası terörizm ve insan kaçakçılığı gibi suçlarla mücadelede eş güdüm sağlanması, siyaset, ticaret, ekonomi gibi diğer konularda etkili ikili ve bölgesel iş birliğinin teşvik edilmesi, ticaret ile yatırım bakımından elverişli bir ortam yaratılması, üye devletlerin halklarının hayat koşullarının iyileştirilmesi, insan haklarının ve temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması, bilim, teknoloji eğitim gibi konularda ilişkilerin güçlendirilmesi, Türk halklarının zengin kültürü ile tarihi mirasının tanıtılması ve yayılması, hukukun çeşitli alanlarında iş birliğinin güçlendirilmesi için hukuki anlamda bilgi değişiminin sağlanması yer almaktadır[49].

Türk Dünyası Şartı Nahçıvan Andlaşması'nın 2. maddesi ile belirlenen Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaçlarının gerçekleştirilmesi ve bu amaçlar doğrultusunda Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin

48 Türk Dünyası Şartı Giriş Kısmı 8. Paragraf.

49 Çağla Gül Yesevi, 'Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 2, 25; Murodjon Mustofaev, 'The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional Challenges' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 105, 120; Orkhan Baghırov, 'The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 53, 73; Yusuf Çınar ve Yılmaz Ulvi Uzun, 'Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler' (2023) 12(12) Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 141, 156; Tuğçe İsayev, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Türk Devletleri Teşkilatı'ndaki Gözlemci Üye Statüsünün Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi' (2024) 73(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2281, 2326.

geliştirilmesi konusunda somut bir çerçeve ortaya koymaktadır. Türk Dünyası Şartı çerçevesinde Türk Devletleri arasındaki iş birliği kardeşlik bağlarının önceliği, dayanışma ruhunun değişmezliği, ortak Türk alanı, Türk mirasının müşterekliği gibi temel ilkeler bağlamında, güçlü ahlaki değerler benimsenerek ve müspet ilimlerin ilerlemesi desteklenerek, ortak Türk alfabesi ve dili ile ilgili çalışmalar teşvik edilerek, bütün Türk İş Birliği Teşkilatları bu süreçlere aktif şekilde dahil edilerek geliştirilip güçlendirilecektir.

Türk Dünyası Şartı'nın ilgili düzenlenmesinde Türk Dünyası Şartı'nda belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için bütün Türk İş Birliği Teşkilatları'nın bu sürece aktif şekilde dahil edileceği, bu konudaki faaliyetlerin eş güdümünün Koordinasyon Komitesi tarafından gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede, Türk Dünyası Şartı'nın hedeflediği Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin güçlendirilmesi için sürece aktif şekilde dahil edilebilecek Türk İş Birliği Teşkilatları ile ilgili bir düzenleme Nahçıvan Andlaşması'nın 4. maddesinde yer almaktadır[50]. Bu teşkilatlardan biri Türk Devletleri parlamentoları arasındaki iş birliğini güçlendirme konusunda faaliyetler gerçekleştiren TÜRKPA'dır[51]. Bu çerçevede değerlendirilebilecek bir başka teşkilat ise Türk Devletleri arasında eğitim, bilim, kültür gibi konularda iş birliğinin güçlendirilmesi, Türk Devletleri'nin ortak değerlerinin korunması, tanıtılması ve yayılması, Türk Devletleri arasındaki kültürel bağların güçlendirilmesi konusunda faaliyetler gerçekleştiren TÜRKSOY'dur[52]. Diğer Türk İş Birliği Teşkilatları arasında ise Türk Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği (TTSO)[53], Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı[54], Türk Yatırım Fonu[55] yer almaktadır.

Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi 12 Kasım 2021 tarihinde gerçekleştirilen Türk Devletleri Teşkilatı'nın 8. Zirvesi esnasında kabul edilmiştir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin mevcut ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar doğrultusunda güçlendirilmesi konusunda bir yol haritası niteliğindedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi bahsedilen çerçevede Türk Devletleri arasında her konuda iş birliğinin güçlendirilmesini hedeflemektedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi esasen Türk Devletleri Teşkilatı'nın gelecek yirmi yılına rehberlik etme amacını taşımaktadır. Başka bir ifade ile Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi Türk Devletleri Teşkilatı'nın önceliklerinin, gelişiminin ve gidişatının rehberi mahiyetindedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinin giriş kısmında bu belgenin bölgesel düzeydeki gerçek ihtiyaçların ve küresel dinamiklerin bilincine dayanan bir vizyonu Türk Devletleri için ortaya koymaya çalıştığı ifade edilmektedir. Türk Devletleri Teşkilatı üye devletler arasındaki iş birliğini giderek artıran bir mekanizma haline gelmiştir ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi Türk Devletleri Teşkilatı sayesinde Türk Devletleri arasında gelişen iş birliği sürecini geleceğe yönelik olarak gerçekçi şekilde oluşturulan bir vizyon ile desteklemektedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletleri hem ulusal açıdan hem de bir grup olarak daha da

50 Nahçıvan Andlaşması m. 4.

51 TÜRKPA hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turkpa.org/tr/> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

52 TÜRKSOY hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turksoy.org/> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

53 TTSO hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/tcci-tr> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

54 Türk Kültür ve Miras Vakfı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-kultur-ve-miras-vakfi> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

55 Türk Yatırım Fonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

güçlü hale getirmeyi hedefleyen stratejik bir yaklaşımı içermektedir. Daha geniş bağlamdaki hedefleri dikkate alındığında ise Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi diğer devletler ve uluslararası örgütlerle olumlu etkileşim konusunda kilit bir eylem planı niteliğindedir. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde siyasi ve güvenlik iş birliği, ekonomik ve sektörel iş birliği, insandan insana iş birliği, üçüncü taraflarla iş birliği konuları ile ilgili düzenlemeler getirilmektedir[56].

Türk Dünyası Şartı Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile belirlenen Türk Devletleri Teşkilatı'nın geleceğe yönelik amaçlarının gerçekleştirilmesi ve bu amaçlar doğrultusunda Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi konusunda somut bir çerçeve ortaya koymaktadır. Türk Dünyası Şartı çerçevesinde Türk Devletleri arasındaki iş birliği kardeşlik bağlarının önceliği, dayanışma ruhunun değişmezliği, ortak Türk alanı, Türk mirasının müşterekliği gibi temel ilkeler bağlamında, güçlü ahlaki değerler benimsenerek ve müspet ilimlerin ilerlemesi desteklenerek, ortak Türk alfabesi ve dili ile ilgili çalışmalar teşvik edilerek, bütün Türk İş Birliği Teşkilatları bu süreçlere aktif şekilde dahil edilerek geliştirilip güçlendirilecektir.

SONUÇ

Türk Dünyası Şartı'nın ilgili düzenlemesi bu belgenin Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletler tarafından kabul edilmiş bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmadığını net bir şekilde ifade etmektedir. Bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmayan Türk Dünyası Şartı'nın uluslararası hukuk açısından esnek hukuk belgesi olarak değerlendirilebilmesi mümkündür. Türk Dünyası Şartı taraf devletler açısından bağlayıcı bir uluslararası andlaşma olmamasına bir esnek hukuk belgesi olmasına rağmen önem arz etmektedir. Bir esnek hukuk belgesi olarak Türk Dünyası Şartı'nın önemi, Türk Devletleri Teşkilatı'na üye devletlerin bu yöndeki siyasi irade uyuşmalarını ortaya koymasından, bu devletlerin Türk Dünyası Şartı'nda yer alan düzenlemeler doğrultusunda davranma gayreti içinde olacaklarını belirtmesinden ve aksi halde bu devletlere siyasi baskılar uygulanabilecek olmasından kaynaklanmaktadır.

Türk Dünyası Şartı'nın öneminin anlaşılabilmesi için bu belgenin ilişkili olduğu belgelerle başka bir ifade ile, Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile birlikte ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Türk Dünyası Şartı'nın ilişkili olduğu belgeler Türk Dünyası Şartı'nın giriş kısmında 8. paragrafta getirilen düzenleme ile ortaya konmaktadır. Bu düzenleme bağlamında Türk Dünyası Şartı Nahçıvan Andlaşması ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi temelinde Türk Devletleri arasındaki iş birliğini genişletmeyi ve daha güçlü hale getirmeyi hedeflemektedir.

Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri'nin ortak değerlerini ve hedeflerini somutlaştıran bir belgedir. Türk Dünyası Şartı bu konulara ilişkin çerçevenin resmileştirildiği bir belgedir. Türk Dünyası Şartı Türk

56 Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi için bkz. <https://turkicstates.org/u/d/news/5-ek—turk-dunyasi-2040-vizyonu.pdf> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025. Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Metin Kıratlı, (Nobel 2022); Pelin Musabay Baki, 'Turkic World Vision–2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 26, 52; Serdar Yılmaz, 'A Theoretical Explanation fot the Success of the Organization of Tukish States' 2040 Vision Document' iç Yılmaz Ulvi Uzun ve Hakan Kaya (edr), (Nobel 2023) 3-18; Zukhra Altymyshova ve Jamyikat Omurova, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Gelecek Vizyonu' (2025) 12 Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi 41, 64.

Devletleri Teşkilatı'nın kurucu andlaşması olan Nahçıvan Andlaşması'nın 2. maddesi ile ortaya konan Türk Devletleri Teşkilatı'nın amaçlarının gerçekleştirilmesi aynı zamanda bu amaçlar doğrultusunda Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve daha da güçlendirilmesi konusunda somut bir çerçeve ortaya koymaktadır. Türk Dünyası Şartı Türk Devletleri Teşkilatı'nın gelecek yirmi yılına rehberlik etme amacını taşıyan Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesi ile belirlenen Türk Devletleri Teşkilatı'nın geleceğe yönelik amaçlarının gerçekleştirilmesi ve aynı zamanda bu amaçlar doğrultusunda Türk Devletleri arasındaki iş birliğinin geliştirilmesi ve daha da güçlendirilmesi konusunda da somut bir çerçeve ortaya koymaktadır. Türk Dünyası Şartı çerçevesinde Türk Devletleri arasındaki iş birliği temel ilkeler bağlamında, güçlü ahlaki değerler benimsenerek ve müspet ilimlerin ilerlemesi desteklenerek, ortak Türk alfabesi ve dili ile ilgili çalışmalar teşvik edilerek, bütün Türk İş Birliği Teşkilatları bu süreçlere aktif şekilde dahil edilerek geliştirilip güçlendirilecektir.

KAYNAKÇA

Abdullahzade C, 'Gabcikovo-Nagymaros Davası Kararı'nda Uluslararası Adalet

Divanı'nın 1969 Tarihli Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne İlişkin Değerlendirmesi' (2005) 25(1-2) Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 1, 22.

Acer Y ve Kaya İ, *Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı* (Seçkin 2014).

Akçapa M, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihsel Gelişimi: Teşkilatın Dünü, Bugünü ve Yarını' (2023) 11(34) Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi 473, 491.

Aksar Y, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I* (Seçkin 2019).

Aksar Y, *Temel Metinler ve Davalarla Uluslararası Hukuk* (Seçkin 2021).

Altymyshova Z ve Omurova J, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Tarihi Gelişimi ve Gelecek Vizyonu' (2025) 12 Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi 41, 64.

Amirbek A, Anuarbekuly A ve Makhanov K, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Entegrasyonu:

Tarihsel Geçmişi ve Kurumsallaşması' (2017) 1(3) Ankasam Bölgesel Araştırmalar Dergisi 164, 204.

Anlar Güneş Ş, 'Gabcikovo-Nagymaros Davası' (2006) 55(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91, 116.

Aslantaş A, 'Küreselleşmede Bölgesel Örgüt İş Birliği Mekanizması Çerçevesinde Türk Devletleri Teşkilatı' (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi 2023).

Ateş D, *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı* (Dora 2021).

Atılgan Pazvantoğlu C, 'Yumuşak Hukuk Tartışmaları Çerçevesinde BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nin Değerlendirilmesi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1131, 1155.

Augusto F ve Castaneda C, 'A Call for Rethinking the Sources of International Law: Soft Law and the Other Side of the Coin' (2013) 13 Anuario Mexicano de Derecho Internacional 355, 403.

Babayev I, 'Uluslararası Ticaret Hukukunun Yeknesaklaştırılması' (2020) 19(38) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 103, 117.

Baghırov O, 'The Organization of Turkic States' Economic Potential and Cooperation Prospects among its Members' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 53, 73.

Başak C, *Uluslararası Örgütler* (Seçkin 2012).

Bircan M, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi) Üzerine Yapısal ve İşlevsel Bir Değerlendirme' (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi 2021).

Bozkurt E, *Milletlerarası Hukuk Mevzuatı* (Legem 2023).

Bozkurt E, Poyraz Y ve Erdal S, *Devletler Hukuku* (Yetkin 2021).

Brownlie I, *Principles of Public International Law* (Oxford University Press 2002).

Caşın M H, *Modern Uluslararası Hukukun Temel Esasları* (Yeditepe Üniversitesi Yayınevi
2019).

Caşın M H, *Uluslararası Andlaşmalar Hukuku* (Yeditepe Üniversitesi Yayınevi 2020).

Cihangir N, 'The Role of Soft Law and the Interplay Between Soft Law and Hard Law in the
Context of International Human Rights' (2017) 8(14) Law & Justice Review 201, 219.

Coşkun G, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Sosyal İnşacı Teori Çerçevesinde Analizi' (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2023).

Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları, *21. Yüzyılın Parlayan Yıldızı Türk Devletleri Teşkilatı* (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları 2023).

Çağıran M E, *Uluslararası Örgütler* (Turhan 2024).

Çalışır A, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi: Orta Asya'da Bölgesel İşbirliği ve Entegrasyon' (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi 2019).

Çeçen H, 'Türk Devletleri Teşkilatı'na Üye ve Gözlemci Devletlerin İklim Değişikliği ile Mücadele ve Yenilenebilir Enerji Alanındaki Düzenleme ve Politikalarının Değerlendirilmesi' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 139, 164.

Çelik E F, *Milletlerarası Hukuk Birinci Kitap* (Filiz 1987).

Çetin N ve Yurdugüzel Ö, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kuruluş ve Gelişmesinde Türkiye'nin Rolü' (2025) 31(64) Avrasya Etüdleri 121, 160.

Çınar Y ve Uzun Y U, 'Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel
Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler' (2023) 12(12) Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi 141, 156.

Çıtak E, 'Türk Dünyası Güvenliğinin Gelecek Analizi: Tehditler ve Mücadele' iç Mehmet
Emin Erendor (ed), *Türk Dünyasında Güncel Sorunlar ve Türk Devletleri Teşkilatı* (Tesam 2023) 489, 504.

Deniş H E ve Demircioğlu F, 'Türk Devletleri Teşkilatı'ndan Türk Birliğine Bir Bütünleşme Projeksiyonu' iç Mehmet Emin Erendor (ed), *Türk Dünyasında Güncel Sorunlar ve Türk Devletleri Teşkilatı* (Tesam 2023) 531, 579.

Denk E, *Uluslararası Örgütler Hukuku Birleşmiş Milletler Sistemi* (Siyasal 2015).

Doğan İ, *Devletler Hukuku* (Astana 2016).

Dost S, 'Uluslararası Hukukta Bağlayıcı Olmayan Hukuk' (2019) 14(173) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 35, 74.

Dönmez G, 'Uluslararası Bir Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı: Siyasi ve Hukuki Niteliği' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 457, 476.

Eray İ, 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na (TDT) Gözlemci
Üyeliği: Uluslararası Hukuk Bağlamında Bir Değerlendirme' (2023) 13 Avrasya Dünyası 4, 10.

Erkan Aydın M ve Liu Y, 'Organization of Turkic States: Diverse Motivations For A Common
Aim' (2024) 33(1) SİYASAL: Journal of Political Sciences 35, 54.

Erkiner H H ve Nacar A, 'Strengthening Environmental Soft Law

Commitments With The Principle of Pacta Sunt Servanda' (2022) 1 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 231, 264.

Erkiner H H ve Eray İ, 'Uluslararası Hukuk Bakımından Bir Uluslararası Örgüt Olarak Türk Devletleri Teşkilatı' (2022) Güvenlik Stratejileri Dergisi 217, 250.

Eroğlu H, *Devletler Umumi Hukuku* (Turhan 1984).

Goldmann M, 'We Need to Cut Off the Head of the King: Past, Present, and Future Approaches to International Soft Law' (2012) 25 Leiden Journal of International Law 335, 368.

Gruchalla-Wesierski T, 'A Framework for Understanding "Soft Law"' (1984) 30 McGill Law Journal 37, 88.

Guzman A T ve Meyer T L, 'International Soft Law' (2010) The Journal of Legal Analysis 1, 45.

Gündüz A, *Milletlerarası Hukuk* (Savaş 2018).

Hillgenberg H, 'A Fresh Look at Soft Law' (1999) 10(3) European Journal of International Law 499, 515.

Işıldak S, 'Küresel Entegrasyonda Türk İşbirliği Modeli Olarak Türk Devletleri Teşkilatı'nın Yeri' (Yüksek Lisans Tezi, Bursa Teknik Üniversitesi 2022).

İnan T C, 'Türk Dünyası Hukukunun Teamül Kaynakları' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun

ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 501, 512. İnanç H ve Sadıgov R, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın Bütünleşme Sürecinde Sorunlu Türk

Toprakları' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 275, 306.

İpek C D, *Frankofoni ile Türk Konseyi'nin Mukayesesi* (Nobel 2022).

İsayev T, 'Türk Devletleri Teşkilatı'nın ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) Türk Devletleri Teşkilatı'ndaki Gözlemci Üye Statüsünün Uluslararası Hukuk Açısından İncelenmesi' (2024) 73(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2281, 2326.

Kararmaz F, 'Ulusal Bağlamda Yumuşak Hukuk: Tanım, Geçerlilik ve Etkinlik Sorunları' (2025) 83(1) Ankara Barosu Dergisi 303, 375.

Kaya İ S, *Uluslararası Hukuk Temel Bilgiler* (Adalet 2022).

Kaya İ S, *Uluslararası Hukuk Mevzuatı* (Adalet 2023).

Kaya İ, *Uluslararası Hukukta Temel Belgeler* (Seçkin 2024).

Kıratlı M, *Türk Devletleri Teşkilatı Türk Dünyası 2040 Vizyonu* (Nobel 2022).

Kocatepe Ö M, *Türk Devletleri Teşkilatı Politik ve Askeri İş Birliği* (Nobel 2024).

Kuran S, Okur D A, Sarıbeyoğlu M ve Günel R V, *Uluslararası Hukuk Temel Metinler* (Beta 2014).

Mağat M ve Parlak B, 'Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi' (2023) 6(3) Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi 581, 592.

Malanczuk P, *Akehurst's Modern Introduction to International Law* (Routledge 1997).

Mammadlı I, 'Türk Cumhuriyetlerinin İşbirliği ve Sosyo-ekonomik Potansiyeli Bağlamında Türk Devletleri Teşkilatı' (Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi 2022).

Meray S L, *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt* (Ankara Üniversitesi Basımevi 1975).

Mor H, *Uluslararası Hukuka Giriş I* (Çizgi 2014).

Musabay Baki P, 'Turkic World Vision–2040: A Step Forward for the Resilience of Turkic Cooperation' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 26, 52.

Mustofaev M, 'The Organization of Turkic States: A New Approach to Global and Regional

Challenges' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 105, 120.

Öktem E, *Uluslararası Teamül Hukuku* (Beta 2013).

Paşa E ve Nurlu H, 'Türk Dünyası ve Kültürel Diplomaside İşbirliği' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 419, 438.

Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap* (Turhan 2021).

Pazarcı H ve Denk E, *Uluslararası Hukuk* (Turhan 2024).

Reçber K, *Uluslararası Hukuk* (Dora 2016).

Schwarcz S L, 'Soft Law as Governing Law' (2020) Minnesota Law Review 2471, 2514.

Shaffer G C ve Pollack M A, 'Hard vs. Soft Law: Alternatives, Complements, and Antagonists in International Governance' (2010) Minnesota Law Review 706, 799.

Starke J G, *Introduction to International Law* (Butterworths 1977).

Sur M, *Uluslararası Hukukun Esasları* (Beta 2024).

Terpan F ve Saurugger S, 'Does Soft Law Trigger Differentiation and Disintegration?' (2022) 7(3) European Papers 1229, 1242.

Terzioğlu S S, 'Uluslararası Hukuk Açısından Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi' (2013) 9(36) Uluslararası Hukuk ve Politika 45, 72.

Tütüncü A, Arıkoğlu E, Akün V N ve Başkaracaoğlu E, *Toluner Milletlerarası Hukuk (Giriş Kaynaklar)* (Beta 2017).

Ulutaş A, *Uluslararası Örgütler Hukuku* (Adalet 2023).

Ulutaş F, *Uluslararası Hukuk Açısından Hukuken Bağlayıcı Olmayan Anlaşmalar* (Adalet 2022).

Uzunağaç E, 'Bağımsızlıktan Kurumsallaşmaya: Türk Devletleri Teşkilatı'nın Kuruluş Süreci' (2025) MUTAD 268, 285.

Ünal Ş, *Devletler Hukukuna Giriş* (Yetkin 2003).

Weismann P, *Soft Law and its Importance in Ensuring Member States' Compliance with Union Law* (Nomos 2024).

Yesevi Ç G, 'Examining the Organization of Turkic States: A Teacher and Norm-Creator' (2022) 27(1) Perceptions Journal of International Affairs 2, 25.

Yılmaz S, 'A Theoretical Explanation fot the Success of the Organization of Tukish States' 2040 Vision Document' iç Yılmaz Ulvi Uzun ve Hakan Kaya (edr), *Organization of Turkic States: Politics, Economics, Cultural Collaborations and 2040 Vision* (Nobel 2023) 3-18.

Yüce M, 'Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesinden Türk Devletleri Teşkilatına Yükselen

Stratejik Bir Güç: Türk Devletleri Teşkilatı,Yapılanma Şekli ve Hedefleri' iç Hakan Kaya, Yılmaz Ulvi Uzun ve Zeynep Deniz Altınsoy (edr), *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türk Devletleri Teşkilatı* (Eğitim 2024) 381, 418.

Zhu X ve Tang J, 'The Interplay Between Soft Law and Hard Law and Its Implications for

Global Marine Fisheries Governance: A Case Study of IUU Fishing' (2024) 9 Aquaculture and Fisheries 511, 521.

<https://www.turkicstates.org/u/d/basic-documents-tr/Nahcivan_Anlasmasi_Turkce_20140417_193951.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/bildiriler-kurucu-belgeler> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://turkicstates.org/u/d/temel_belgeler/5-tr-bis%CC%A7kek-deklarasyonu-nihai.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://turkicstates.org/u/T%C3%BCrk_D%C3%BCnyas%C4%B1_Sart%C4%B1.pdf> Erişim Tarihi 6 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/gayri-resmi-susa-zirvesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

<https://turkicstates.org/u/d/temel_belgeler/Declaration_TR_05.07.2024.pdf> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/organizasyon-tarihcesi> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/haber/turk-dunyasinin-guclendirilmesi:-turk-devletleri-teskilati-on-birinci-zirvesi39;nden-one-cikanlar> Erişim Tarihi 8 Eylül 2025.

<https://turkicacademy.org/tu> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

<https://turkicacademy.org/tu/novost-akademii/ortak-turk-alfabesine-iliskin-bildiri> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/iliskili-kurumlar> Erişim Tarihi 10 Eylül 2025.

<https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf> Erişim Tarihi 11 Eylül 2025.

<https://turkpa.org/tr/> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://www.turksoy.org/> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/tcci-tr> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-kultur-ve-miras-vakfi> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://www.turkicstates.org/tr/partner-detay/turk-yatirim-fonu> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://turkicstates.org/u/d/news/5-ek--turk-dunyasi-2040-vizyonu.pdf> Erişim Tarihi 18 Eylül 2025.

<https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/2021/03/udhr.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

<https://www.csce.gov/wp-content/uploads/2016/10/Helsinki-Final-Act.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

<https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

<https://treaties.un.org/doc/treaties/1976/01/19760103%2009-57%20pm/ch_iv_03.pdf> Erişim Tarihi 14 Kasım 2025.

<https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf> Erişim Tarihi 28 Kasım 2025.

<https://www.icj-cij.org/case/92> Erişim Tarihi 28.11.2025.